

SCHMIDT MÁRIA

A harmincas évek magyar cionista mozgalma a rendőrségi megfigyelés tükrében*

A horthysta államrendőrség közel negyven ezer adatlapot számláló nyilvántartását a Párttörténeti Intézet Archívuma őrzi.¹ Ez a kartotékrendszer nem teljes: egy része a háborús pusztulások következtében veszett el, de az sem elképzelhetetlen, hogy egyes részeit más nyilvántartásokhoz használták fel. Adatfelvételre számos ok miatt került sor: kommunista szervezkedésben és akcióban, betiltott szociáldemokrata megmozdulásokban való részvétel, beleértve a sztrájkokat, a Tanácsköztársaság alatt vállalt politikai szerepet. Azok is ebbe a nyilvántartásba kerültek, akiket kommunista kijelentésekért, kormányzósértésért, katonai ügyekben illetve oroszországi hadifogságukkal kapcsolatban feljelentettek, akik jehovisták voltak, akik a Szovjetunióba kívántak utazni és útlevelet kértek. A cionistákat, a határsértőket és a hivatásos csempészeket ugyancsak itt tartották nyilván. 1940 után a nemzetiségi szervezetek aktivistái (elsősorban az erdélyi szabadkőművesek) adatait is átvették. De megtalálhatóak ugyanitt a jobboldali szervezkedések résztvevőinek, tüntetésekről előállított nyilasoknak, valamint a Gestapo és az olasz rendőrség által körözötteknek a kartonjai is.

Az adatlapokon a nyilvántartott neve, születési éve, foglalkozása, vallása, családi állapota, szüleinek neve és lakcíme szerepel. Az adatlap jobb felső sarkában a nyilvántartásba vétel időpontja, alatta pedig a felvétel okának rövid leírása található. A nyilvántartólapokon a megfigyelték „utóéletére” vonatkozó adatokat is megtaláljuk: az újbóli előállítás tényét, okát és időpontját a hozott intézkedéseket.

Munkánk a fenti kartotékrendszerben szereplő cionisták alaposabb bemutatását kísérli meg. A negyven ezer nyilvántartott közül azokat válogattuk ki, akiknek kartonján „cionista” megjelölés szerepelt.² Ezek száma 227. Vizsgálatunkba csak azokat a személyeket vontuk be, akiket a rendőrség cionizmus miatt tartott megfigyelés alatt.³

Ez a 227 fő elenyészőnek tűnik, ha a magyarországi zsidóság többszáz ezres tömegére gondolunk. A tárgyalt korszakban csak budapesten több mint 200 ezer izraelita vallású személy élt. Közismert tény, hogy a magyarországi zsidóság döntő többsége még a hitlerizmus fellépése után sem vált fogékonyvá a cionista eszmék iránt. A mozgalom és szervezetei nem tudtak jelentős mértékben elterjedni, politikai tényezővé válni. Az európai cionista mozgalomban a magyar cionisták könyvelhették el a legsoványabb eredményeket.

*Készült az MTA Soros Alapítványi Bizottság támogatásával

¹ Az MSZMP KB Párttörténeti Intézete Archívuma a továbbiakban PI Arch./652 fond alatt őrzi a Budapesti Rendőrfőkapitányság államrendészeti nyilvántartólapjait, összesen 38 333 darabot.

² A válogatást dr. Petri Edit végezte.

³ Még kb. 400 olyan kartont találtunk, amelyek „gazdáinak” köze lehetett cionista szervezkedéshez, pl. a „Győzünk Izrael” röplapok terjesztői, a Tompa utcai verekedés résztvevői stb. Ezeknek az adatlapoknak a feldolgozásáról később mégis lemondunk, és csak az egyértelműen „cionista” megjelölést hordozó adatlapokat vettük figyelembe.

A 30-as években a Magyar Cionista Szövetség kb. 5000 tagot számlált.⁴ Ebből mintegy 1200 fő a Cionista Nőszövetséghez tartozott (WIZO) és kb. 1500–2000 az ifjúsági mozgalom különböző szárnyaiba tagozódott.⁵ Becsüljük a szimpatizánsok és érdeklődők számát a fasiszta veszély fokozódásának időszakában ennek ötszörösére vagy akár tízszeresére is, a cionizmusnak a magyar zsidóságon belül betöltött marginális szerepe nem módosult. Jól példázza ezt, hogy a sékel-fizetés⁶, mely a cionista ideálok iránt legalábbis bizonyos rokonszenvet feltételezett, ha a mozgalom aktív vállalásával nem is volt egyenértékű még a zsidótörvények következtében kiéleződött helyzetben is csak nevésségesen alacsony összegű volt a magyar zsidóság számához és anyagi erejéhez mérten.⁷ A Magyar Cionista Szövetségnek nem volt befolyása a zsidó közéletben, nem vetette meg a lábát a politikai életben sem. Ez a helyzet csak a német megszállást követő néhány hónapban módosult. Ekkor a zsidóság hagyományos vezetőivel és fórumaival szemben, a nemzetközi kapcsolatokkal és ezeken keresztül anyagi erőforrásokkal rendelkező cionisták aktív és sok esetben kezdeményező szerepet vállaltak a zsidóság mentésében.⁸ Hozzá kell tennünk, hogy 1941-től a magyarországi cionista mozgalom erősítést kapott a visszacsatolt területek cionista vezetőitől, akik a fővárosba költözve csatlakoztak az itteni mozgalomhoz és sok esetben annak vezetését is átvették. A felvidéki és erdélyi cionista fiatalok a Szlovákiából és Lengyelországból menekült cionista aktivisták 1944-ben tapasztalt harcosokként kapcsolódtak be az ellenállásba.⁹

A ránk maradt 227, cionista megjelölést viselő katon közül 176 „kommunista” kitétel is tartalmaz (77%)¹⁰ Különböző formában: „kommunista gyanús” 39 (17%), „kommunista érzelmű” 18 (8%), „kommunista tevékenység” 15 (7%), „kommunista szervezkedés” 100 (44%), „kommunista” 3 (2%), „kommunista frakció tagja” egy. A „kommunizmus” vádjával, a cionistáknak kommunistákká történt minősítésénél érdemes egy kicsit megállnunk. Az 1919-es Tanácsköztársaság után

⁴ *Asher Cohen*: The Halutz Resistance in Hungary 1942–44. New York 1986 15.

⁵ A PI. Arch. 651. f. 4/336. ö.e. 1–25. rendőrség budapesti főkapitánysága politikai nyomozó-csoportjának 1936. április 4-i jelentése a Magyar Cionista Szövetség létszámát 500 főre becsüli. Ugyanakkor a főkapitányság politikai nyomozó főcsoportjának referátuma a magyarországi szervezett tömegmozgalomokról (ld. PI Arch 651. f. 13/27 ö.e. alatt ún. „Vörös Könyv”) a 36–37. oldalakon a Magyar Cionista Szövetség 1933. évi létszámát 2000 főben adja meg.

⁶ Minden személyt cionistának tekintettek, aki elfogadta az 1897-es Bázeli Programot, mely szerint: „a cionizmus célja a zsidó nép számára közjogilag biztosított nemzeti otthon biztosítani Palesztinában” és az egy sékeles összeg lefizetésével hozzájárult a végrehajtó bizottság által irányított munkához. A sékel-fizetés jogosított a kongresszus delegátusainak megválasztására.

„1921–29 között a palesztin építőmunkára a zsidóság önkéntes megadóztatásából összegyűjtött pénzeszegek:

USA	2 190 339 font
Németország	188 232 „
Románia	168 827 „
Lengyelország	157 506 „
Csehszlovákia	75 473 „
Ausztria	31 420 „
Magyarország	2 000 „ alatt.

Magyarország hozzájárulása a legkisebbek között, pengőbe átszámítva 50 ezer pengő alatt van.” Múlt és jövő 1930. február. „Mi a Keren Hajeszod?” c. cikk.

⁷ 1937-ben Magyarországon 6044 sékelt gyűjtöttek, ami annyit jelent, hogy Vilna és környéke egymaga szinte annyit adott, mint a teljes magyar zsidóság. *Ezra Mendelsohn*: The Jews of East-Central Europe between the World Wars. Bloomington 1983. 107–108.

⁸ *Schmidt Mária*: Mentés vagy árulás? Magyar zsidó önmentési akciók a második világháború alatt. Medvetánc 1985. 2–3 szám. 111–125.

⁹ A cionista ellenállásba mintegy 600 haluc menekült kapcsolódott be. L.: *Cohen* i. m. 35.

kialakult kurzus egyik alaptételévé vált, hogy a bolsevizmusért a zsidók a felelősek, a kommunizmus a zsidók mozgalma. Amikor tehát a rendőrség kartonjaira rávezették, hogy a megfigyelt személy kommunista, könnyen előfordulhatott, hogy ezt beidegződésből, egyfajta automatizmusból tették. Ugyanakkor a baloldali elkötelezettségű zsidó fiatalokról szólva gyakran nehéz pontos határvonalat húzni a baloldali cionista és a kommunista meggyőződésük közé. Sokan csak életkoruk és baráti kapcsolataik alakulásától függően választották a zsidó baloldalt – a cionistákat –, tolódtak el az egyik vagy másik irányba.

A fennmaradó 51 adatlap közül további 13-on a „baloldali” minősítés szerepel. Ezek szerint a megfigyelt cionisták 83%-a, vagyis túlnyomó többsége a baloldalhoz tartozott.

A Magyar Cionista Szövetség 1921 és 1941 között legális keretek között működött, tagjai közül csak azokat vették nyilvántartásba, akiket a kommunista világnézethez közelállónak, vagy a mozgalommal kapcsolatban lévőnek tartottak. „Lebukásuk” tehát nem cionista voltuk miatt történt, hanem azért, mert a baloldal felszámolására törekedve az ő soraikból is igyekeztek kiszűrni a potenciális és tényleges kommunistákat. „A magyar Cionista Szövetség keretein belül megindult ifjúsági mozgalom egy része ugyanis – állapította meg Sombor-Schweinitzer rendőrőfkapitány – a cionizmus leple alatt kommunista szervezkedést folytatott és folytat, és magát a cionista mozgalmat is igyekszik a bolsevista eszmék felé terelni...”¹¹

A cionista ifjúsági mozgalom a rendőrségi leírás szerint ez időben három részre tagolódt. Az ún. Mizrahi-szervezet a vallásos, ortodox fiatalokat tömörítette.¹² A Klál-tagozathoz azok a polgári gondolkodású fiatalok csatlakoztak, akik magyar zsidóknak tartották ugyan magukat, de őshazájuknak Palesztínát tekintették. A harmadik csoport, az Erec Israel Haovedet (Dolgozó ország) tagjai közelálltak a kommunista világnézethez. Az ide tartozó Dror (fecske) alcsoport elvéve vallásos elemeket is magában foglalt, de alapvetően baloldali beállítottságú volt. Tagjai Palesztínába készültek, ahol fizikai munkát szándékoztak végezni. A NOAR HADATI frakcióhoz tartozók Palesztínát tekintették hazájuknak. A leg radikálisabb a SOMER HACAIR (Fiatalok Órcsoportja) szervezet volt,¹³ amely politikai szempontból szélsőségesen baloldalinak számított. Tagjai ateisták és kommunista gondolkodásúak voltak, nevelésükben a közösségi eszme hangsúlyozása fontos szerepet kapott, s tagjai húsz éves korukig életközösségekben éltek és dolgoztak.

A cionista fiatalok időnként közös táborozásokon, ún. hachsarákon vettek részt. Ezek a hachsarákon a közösségi szellem erősítése mellett a résztvevők szakmát is tanultak, vagy mezőgazdasági munkát végeztek, s készültek a palesztinai életre. Az esti órákban előadásokat hallgattak és vitákon vettek részt.

Miután a megfigyelt cionisták döntő hányada a baloldaliak közül került ki, kézenfekvő volt a Borsányi György által feldolgozott budapesti baloldal vizsgálatakor használt kategóriákat átvennünk, hogy ezáltal mintáink összevethetőkké váljanak. A negyvenezer nyilvántartólapból Borsányi György 1800-at választott ki és dolgozott fel.¹⁴

¹⁰ A „Kommunista szervezkedés egyértelmű a cionista szervezkedéssel” szövegze le a rendőrség havi politikai helyzetjelentése 1941 május havában. PI Arch. 651. f. 2/1941-7-6000.

¹¹ Sombor-Schweinitzer főkapitány beszámolója 36. L.: 5. sz. jegyzet.

¹² A kartonokon a Czeire/Czeirot Misrahi tagjait a mérsékelt baloldaliak közé sorolták. A Misrahi két héber szó összevonásából keletkezett (Merkoz Ruchoni-szellemi központ).

¹³ PI Arch. 651. f. 13/27.41.; A dokumentum megállapítja, hogy a Magyar Zsidó Ifjak Egyesülete „állítólag zsidó fajvédő egyesület. Jelen egyesület ifjúsági mozgalmaiból és a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége ifjúsági szervezkedéséből alakult ki az ún. Somer mozgalom. A Somer mozgalom hátterében olyan jelenségek is mutatkoznak, amelyek ezen mozgalom fokozottabb megfigyelését teszik szükségessé...”

¹⁴ *Borsányi György*: Ezernyelcszáz kartoték a budapesti baloldalról. Valóság, 1983. 9. szám. 19–31. Borsányi a kartotékrendszerből a B, K, L, M, S, T betűket nézte át.

A továbbiakban a nyilvántartásba vétel időpontját, a nyilvántartásba vettek főbb jellemző adatait vizsgáljuk a baloldali egésze és a cionisták szempontjából.

1. táblázat

A nyilvántartásba vétel időpontja és aránya

	Budapesti baloldal	Cionisták
1931 vagy előtte	30%	0
1932–35	44%	23%
1936–37	9%	60%
1938 vagy utána	17%	16%
	100% n=1800	100% n=227

A baloldali lebukások zöme 1932 és 35 között történt, ezt követően 1936–37-ben fordult a rendőrség figyelme a cionisták felé.

2. táblázat

A cionisták nyilvántartásba vételének időpontja és aránya

Időpont	Szám	Százalék
1932	3	1
1933	41	18
1934–35	10	4
1936	114	50
1937	23	10
1938–40	6	3
1941	25 ¹⁵	11
1942–44	5	2

Az 1936–37-es felgöngyölítések nagyobb rendőri akcióra mutatnak és ezt a legilletékesebb, a rendőrség budapesti főkapitánysága politikai nyomozócsoportjának 1936. április 4-én kelt 541/2/1936. pol. res. számú – a Budapesti Rendőrfőkapitányság számára készített – jelentése is alátámasztja. A jelentés abból a feltevésből indul ki, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja beépült a Magyar Cionista Szövetség baloldali ifjúsági mozgalmába: „Elleplezett kommunista munka folyt megállapításaink szerint a Magyar Cionista Szövetségben működő Erec Israel Haovedet ifjúsági tagozatban.”¹⁶

¹⁵ Az 1941-ben nyilvántartásba vett 25 fő közül 20 a kolozsvári Solem szabadkőműves páholy tagjaként került a nyilvántartásba. Róluk lásd még a 25. sz. jegyzetet.

¹⁶ Sombor-Schweinitzer főkapitány beszámolója 37. old. (l. az 5. sz. jegyzetet). A jelentés betekintést nyújt a Magyar Cionista Szövetség baloldalának felépítésébe is.

A faji eszme, a nemzetiszocializmus térhódítása, az antiszemitizmus fokozódása növelte a cionista eszmék vonzerejét az ifjúság körében. A baloldali cionizmus alternatívát kínált a szociális és társadalmi feszültségek felszámolására és pozitív távlatokat villantott fel az identitásukat veszített fiatalok előtt. Az asszimiláció útjának járhatatlansága egyszerre felértékelte az önálló zsidó állam felépítéséért folytatandó harc fontosságát.

A zsidó fiatalság útkeresésének problematikájára – épp a rendőrségi akciók következtében – a korabeli zsidó sajtó is reagált. „Sajnos nem tagadhatom – írja a Múlt és Jövő c. folyóirat –, hogy az ifjúsági mozgalom elindítása körül történtek hibák és mulasztások. A legnagyobb hiba és mulasztás az volt, hogy a magyar zsidó közvélemény 15 éves késéssel vette csak észre a zsidó ifjúsági probléma létezését és másfél évtizeddel későbbben kezdett ezzel a problémával foglalkozni, mint maga az élet, amely e téren nagyon megelőzött bennünket... A magyar zsidó ifjúság problémája tulajdonképpen az 1920. XXV. törvénycikkkel, a Numerus Clausus-szal kezdődött. Ezt a törvényt kifejezetten a keresztény magyar ifjúság kívánságára alkotta a magyar törvényhozás, mert a magyar keresztény ifjúság észrevéve a maga problémáit ezen az úton is igyekezett azokat megoldáshoz segíteni. A magyar zsidó ifjúság erőteljes tömörítésének akkor kellett volna megindulnia... Sajnos, ezt a pillanatot az akkori zsidó vezetőrétegek elmulasztották és csak 15 évvel később hallották meg a zsidó ifjúság szavát. 1935–1936-ban kezdődött meg a zsidó ifjúság szervezésének nagyszabású és súlyos munkája.”¹⁷

3. táblázat

A nők aránya a budapesti baloldal tagjai és a cionisták között

A nők aránya a budapesti baloldal tagjai között		A nők aránya a cionisták között	
Összesen 13%	Ebből keresztény 9%	Izraelita ¹⁸ 23%	26%

4. táblázat

Életkor a nyilvántartásba vételkor

Életkor	Budapesti baloldaliak				Cionisták			
	összes	%	ebből nő	%	összes	%	ebből nő	%
40 év felett	141	8	5	2	18	8	–	–
31–40 év	352	20	37	16	7	3	1	2
26–30 év	413	22	43	18	12	5	2	3
25 év alatt	894	50	150	64	190	84	57	95
	n=1800	100%	235	100%	n=227	100%	n=60	100%

¹⁷ Katona József: „A magyar Zsidó ifjúság problémája”. „Múlt és Jövő” 1942. november.

¹⁸ Természetesen minden esetben izraelita vallásban születettekről van szó, hiszen a budapesti baloldal tagjai világnézetileg nem kötődtek a zsidó valláshoz.

Mielőtt az életkori megoszlást vizsgálnánk, nézzük, hogyan alakult a férfiak és nők aránya.

A 227 nyilvántartott cionista között 167 férfi és 60 nő (26%) volt. A nők aránya a cionista mozgalomban lényegesen magasabb a budapesti baloldalon belüli nők arányánál. A budapesti baloldal 1800 fős csoportjában csupán 235 nő (13%) szerepelt.

Az izraelita nők aránya nemcsak a cionisták között magas, de a baloldali mozgalmon belül is többszöröse a keresztény nőkének. Feltűnően nagy eltérést találunk az izraelita vallásban születettek és a nem zsidók között. Ebben számos és különböző tényező játszott szerepet. A zsidó nők közel a fele középiskolai végzettséggel rendelkezett¹⁹, iskolázottságuk a társadalmi, politikai kérdések iránti fogékonyságukat is táplálta. A modern városi zsidóságnál ebben az időben a kiscsaládmodell vált jellemzővé. Az 1–2 gyerek kevésbé terhelte le az anyákat, akik így több energiát fordíthattak nemcsak családjukra, de önképzésükre és társadalmi tevékenységükre is.²⁰ Az izraelita nők nagy száma minden valószínűség szerint előrehaladottabb modernizációs szintjükkel, fokozottabb emancipációjukkal is összefügg. Nem kevésbé volt fontos az, hogy a politikai vagy közösségi munka iránt fogékony nem zsidó nők számára sokkal szerteágazóbb lehetőségek kínálkoztak, míg a 30-as évek derekától ezek a lehetőségek a zsidó nők számára rendkívüli mértékben beszűkültek.

A nyilvántartásba vétel és a születési év összevetéséből megállapítottuk, hogy a cionista mozgalomhoz csatlakozottak 84%-a, a nők 94%-a az adatfelvétel időpontjában 25 év alatti volt. Mind a cionista nők, mind a cionista férfiak sokkal fiatalabbak a kartotékrendszerben szereplő budapesti baloldaliaknál, sőt a cionista nők között csak fiatalokat találunk.

Igen tanulságos, hogy a kartotékrendszerben szereplők, akár cionisták, akár baloldaliak, egyaránt 40 évnél fiatalabbak voltak (92%). A 25 év alattiak között azonban lényeges eltérést mutat a budapesti baloldal és a cionisták korfája. Az első csoportnál a megfigyelték fele tartozott a fiatalok közé, míg a cionistáknál szinte az összes nyilvántartott fiatal volt (84%). Tudjuk, hogy a zsidó fiatalság integrálódása az antiszemitizmus fokozódása miatt csak vontatottan és késleltetve ment végbe, gyakran pedig teljesen el is maradt. Ezek az útkereső fiatalok most már nagyobb érdeklődéssel fordultak a disszimilációs folyamatot hirdető, új identitást kínáló zsidó népi mozgalom felé.

A Budapesten élők közéleti-mozgalmi aktivitása felülmúlta a vidékiekéét. A lakóhelyek megállapításánál minden feljegyzett lakcímet – összesen 251-et fegyelembe vettünk. Ebből az derült ki, hogy a nyilvántartottak 77%-a budapesti lakos volt, de csak 62 fő (27%) született a fővárosban. Az adatlapok azonban nem tüntetik fel, hogy az előállítottak mióta laktak Budapesten. Az sem kizárt, hogy a feltüntetett lakcímek csak az előállításkor bediktált tartózkodási helyeket fedték. Számításba

¹⁹ A budapesti izraelita nők 44%-ának középiskolai végzettsége, 0,9%-ának főiskolai végzettsége volt 1920-ban. Végzettségük mind a két kategóriában magasabb, mint a nők egészéé, de míg a főiskolát végzeteknél ez a különbség minimális, addig a középiskolát végzetek esetében feltűnően nagy.

Nők	Középiskolai végzettség	Főiskolai végzettség
Izraelita	44,4%	0,9%
Összes	27,4%	0,8%

Thirring Gusztáv: Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődéséhez az utolsó 50 évben. Statisztikai Közlemények, 103.

²⁰ Die jüdische Familienerziehung in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts in Mittel- und Osteuropa. Intentionen Erscheinungsformen-Probleme. Dissertation von Johannes Barta, 1972 Tübingen.

kell venni ugyanakkor azt, amire a rendőrségi jelentés is utal, hogy ti. a fiatalokat gyakran rövidebb-hosszabb időre Budapestre rendelték fel hachsarára, azaz közös táborozásra vagy továbbképzésekre. A jelentésből tudjuk, hogy „... a hachsarák az ország különböző részeiben vagy egy-egy mozgalmi tag nevére bérelt magánlakásban vagy valamilyen héber kör, esetleg sportegyesület neve alatt működtek.”²¹ A budapesti lakosok magas aránya tehát ezzel is összefügghet.

A Budapesten lakók 75%-a a Tanács körút–Múzeum körút–Üllői út–Thököly út–Rudas László utca–Dózsa György út–Lenin krt–Népköztársaság útja közötti területen, a VI. VII. és VIII. kerületekben lakott. (Legtöbben a Dohány utca, Király utca, Bajza utca, Szondy utca, Klauzál tér, Klauzál utca, Rumbach utca, Kálvária tér, Szinyei Merse utca, Székely Bertalan utca, Barcsay utcában.) Vagyis a nyilvántartottak többsége a zsidó kispolgárság és a zsidó proletariátus által lakott kerületekből, városrészekből került ki. Az Újlipótváros vagy Pasarét nem szerepelt egyetlenegy megfigyelt lakcímekeként sem.

Ez a területi megoszlás részben átvezet a foglalkozási kategóriák képviseletéhez.

5. táblázat

Foglalkozási megoszlás

Foglalkozás	Budapesti baloldal		Cionisták	
	szám	%	szám	%
Ipari munkás ²²	1361	75	123	54
Közlekedési alkalmazott	29	2	–	–
Kereskedelmi alkalmazott	108	6	11	5
Értelmiségi	244	14	72	32
Mezőgazdasági munkás	10	0,6	–	–
Háztartásbeli	43	2	10	4
Egyéb	4	0,2	2	0,9
Nincs adat	1		9	4
	1800	100	227	100

A táblázatból két csoport emelkedik ki jellegadó erővel: az ipari munkásoké és az értelmiségieké. A budapesti baloldalon az ipari munkásság 75%-os képviselete dominált, s ha e mögött el is marad, még mindig igen magas a cionisták közötti 54%-os arány. Az értelmiséget tekintve fordított a helyzet: a budapesti baloldalon belül arányuk 14%, jóval alacsonyabb, mint a cionisták közötti 32%.

²¹ Sombor-Schweinitzer rendőrkapitány id. jelentése, 38.

A budapesti baloldalnak az izraelita vallásfelekezethez tartozó tagjait különválasztva és a jellegzetes kategóriákat kiemelve az alábbi képet kapjuk:

6. táblázat

Foglalkozási szerkezet a budapesti baloldalnál és a cionistáknál

Foglalkozási csoport	Budapesti baloldal			
	összesen %	ebből keresztény %	ebből izraelita	Ebből cionista
Ipari munkás	75	84	53	54
Értelmiségi	14	6	32	32
Egyéb	11	10	15	14
Összesen	100	100	100	100
	n=1800	n=1294	n=506	n=227

A budapesti baloldal izraelita vallásfelekezetben született tagjai és a baloldali cionista fiatalok szemmel láthatóan azonos társadalmi tagozódást mutatnak. Az adatok alapján a választóvonal a budapesti baloldalhoz tartozó nem-zsidók és a másik két csoport között húzódik. Ha az ipari munkásság és értelmiség kategóriáinál kapott eredményeket a zsidóság egészére vonatkozó adatokkal vetjük össze, még szembevetőbb, hogy a megfigyelés alatt állt cionisták és a budapesti baloldalhoz tartozó izraeliták között nagyobb az ipari munkásság jelenléte.²² A zsidóság soraiban az ipari munkások 31%-ot, az értelmiség 25%-ot tett ki. A cionistáknál és a budapesti baloldal izraelita vallásfelekezetben született tagjainál az értelmiségiek nagy száma – összevetve a zsidóság egészére vonatkozó adatokkal – csak látszólagos. Mi ugyanis – Borsányi nyomán – ebbe a kategóriába soroltuk a tanulókat is (38 fő), akik kartonjain, általában nem tüntették fel, milyen iskolatípusban tanultak. Míg a gimnáziumi tanulókról több-kevesebb joggal feltételezhető, hogy értelmiségi, illetve középosztálybeli válik belőlük, addig a többiek esetében ezt semmi sem támasztja alá. Különösen igaz ez azoknál a tanulóknál, akik a nyilvántartásba vételkor 15 évesek, illetve annál fiatalabbak voltak (19 fő). Ezeket levonva, az értelmiségiek aránya a cionistáknál is 23%-ra mérséklődik, ami az össz-zsidóságon belüli foglalkozási megoszlásnak felel meg.²³

Az ipari munkások túlsúlya mind a két általunk vizsgált csoportra jellemző. Fontos eltéréseket tapasztaltunk azonban az ipari munkásság összetételének vizsgálatakor.

²² Az „ipari munkás” kategóriát Borsányi Györgyhöz hasonlóan mi is rendkívül tág értelemben használtuk. Az összevethetőség kedvéért ipari munkásoknak nevezettük azonban a „fizikai munkás” megjelölés jobban fedti.

²³ Kovács Alajos: Csonka-Magyarországi zsidóság a statisztika tükrében. Bp., 1938. 35.

7. táblázat

A szakképzetlenek aránya a cionisták és a budapesti baloldal ipari munkások kategóriáján belül

Budapesti baloldal			Cionisták	Budapesti összmunkásság
összes	keresztény	izraelita		
19%	20%	15%	56%	48%

Az ipari munkásság aránya a baloldalon illetve a cionistáknál azonos, belső szerkezetük azonban a fenti tábla tanúsága szerint eltérő képet mutat.

A hagyományos baloldalon belül a szakképzettek vannak abszolút túlsúlyban (85%), a cionisták csoportján belül pedig a szakképzetlenek (56%).

8. táblázat

A szakképzetlenek aránya nemeként a budapesti baloldalon és a cionista munkásságon belül

	Budapesti baloldal	Cionista
Férfi	18%	66%
Nő	35%	29%
Összesen	19%	56%

A nők között a szakképzetlenek aránya a két csoporton belül nem mutat jelentős eltérést. A nagy különbség a férfiaknál tapasztalható. Míg tehát a baloldali mozgalom a szakképzett munkások mozgalmaként jellemezhető, addig a cionistában a szakképzetlen férfiak nagy száma a szembeötlő. (Minden három cionista ipari munkásból kettő szakképzetlen.)

A nők foglalkozási megoszlása eltér a férfiakétól. A budapesti baloldalhoz tartozó nők 45%-a ipari munkás és az értelmiségek részesedése is viszonylag magas, 31%, vagyis azonos a cionisták körében talált aránnyal (32%). A cionista nők között az ipari munkásság képviselője a döntő: 56%. Ennek magyarázata lehet, hogy 1920 után a középfokú végzettséggel rendelkező zsidó nők is kénytelenek voltak – a felsőfokú intézmények nagyfokú elzártsága miatt – szakmát tanulni. Sokan választották a kalaposnői, illetve varrónői szakmákat.²⁴

²⁴ A 60 nyilvántartásba vett nő közül 20 varrónő ill. kalaposnő volt, vagy annak készült.

A cionisták nyilvántartásba vételének okai

A nyilvántartásba vétel okait elemezve három egymástól merőben eltérő csoportot különítettünk el. Az első csoport a szabadkőműveseké, a másodikat „táborozóknak” neveztem el, mert Pest környéki nyári táborozásokon ún. „mosávákon” vettek részt, és emiatt kerültek nyilvántartásba.²⁵ A harmadik – egyben a legnépesebb és számunkra legérdekesebb – a tényleges baloldali cionisták csoportja.

A nyilvántartólapok alapján 134 fő (köztük 40 nő) alkotja azoknak a cionistáknak a csoportját, akiket baloldali cionista ifjúsági mozgalom az Erec Israel Haovedet-beli tagságuk miatt állítottak elő. Kartonjaik általában az alábbi bejegyzéseket tartalmazzák: „Kommunista szervezkedés gyanújával előállítva”; „A Magyar Cionista Szövetségben keletkezett kommunista diákmozgalomban szerepelt”;²⁶ „A Magyar Cionista Szövetség szélsőbaloldali Somér Hacair, vagy baloldali Noár Hadati vagy mérsékelt baloldali Klál, Drór, Czeire Ksirachi tagozatához tartozik”. Ide soroltuk azokat is, akiknek adatlapján csak az állt: „...előállítva, mert mint hachsara-tag kommunista tevékenységet fejtett ki.”

A baloldali cionisták döntő többsége (86%) 1936–37-ben került nyilvántartásba. Ebben az időpontban 89%-uk még nem töltötte be a 25. életévét, szinte kivétel nélkül n

A baloldali cionisták döntő többsége (86%) 1936–37-ben került nyilvántartásba. Ebben az időpontban 89%-uk még nem töltötte be a 25. életévét, szinte kivétel nélkül nőtlenek, illetve hajadonok (98%). Majdnem mindannyian (84%) Budapesten, a VI–VII–VIII. kerületben laktak. 43%-uk a VII. kerületben. Feltűnően nagy hányaduk (74%) fizikai munkás.²⁷

A cionista baloldal a fiatal, független, szegénysorsú, szakképzetlen munkásfiatalok mozgalma volt. A zsidó középosztályra oly jellemző kereskedői és pénzügyi világ szinte teljesen hiányzott soraikból.

A cionista szervezetek között ezek a fiatalok az alábbiak szerint oszlottak meg:

9. táblázat

Cionisták	%	Ebből nő	%
Czeire/Czeirot Misrachi	32	12	30
Klál	18	7	17
Drór	11	3	8
Noár Hadati	15	3	8
Somer Hacair	31	9	22
Hachsara-tag	25	6	15
Nincs adat	2	–	–
n=134	100	40	100

²⁵ A nyilvántartásba vétel okait elemezve külön kell szólnunk a szabadkőművesekről. A szabadkőművesek – 20 férfi – a kolozsvári SOLEM szabadkőműves páholy tagjai voltak. 1941-ben kerültek át a magyar rendőrség nyilvántartásába. Mindannyian erdélyiek, 17-en kolozsvári lakosok voltak.

²⁶ „Politikai osztályunk a múlt évben Szigeti Péter kereskedelmi akadémiai tanuló, valamint középiskolás diáktársai gyanúsítottak ellen az 1921. évi III. tc-be ütköző bűncselekmény miatt folyamatba tett eljárás során megállapította, hogy: A.) az előállított 39 gyanúsítottból 34 zsidó vallású volt, B.) ezek közül bevallottan 13-an a cionista Somer Hacair tagozatának voltak tagjai. A fenti ügyben bevezetett puhatolások során bizonyítékok, vallomások merültek fel abban az irányban, hogy

Az adatlapok 1944-ig követik nyomon a nyilvántartottak utóéletét. Mindazok kartonjára, akik az első adatfelvételt követően is összeütközésbe kerültek a hatóságokkal, bejegyzés került, mely az újbóli előállítás idejét, okát és az esetleg foganatosított intézkedések leírását tartalmazta. A 227 megfigyelt 24%-ánál találtunk ilyen, a nyilvántartásba vétel időpontját követő bejegyzést: 28 személyt (14%) helyeztek rendőrhatalósági felügyelet alá, illetve internáltak, 3 fő ellen bírósági eljárást indítottak, melynek során börtönbüntetést szabtak ki.

A rendőrség által cionista voltak miatt nyilvántartásba vett személyek a magyar társadalomba való betagozódás lehetetlenné válása miatt a kettős: magyar–zsidó kötődés légüressé vált térben keresték új identitásukat.

A fenti elemzések alapján megállapíthatjuk, hogy a megfigyelt cionisták társadalmi hovatartozásuk tekintetében eltértek a többi baloldaltól.

10. táblázat

Néhány fontosabb társadalmi összefüggés a budapesti baloldal tagjai és a baloldali cionisták között

Budapesti baloldal			Baloldali cionisták
összes	ezen belül zsidók		
13%	23%	nők aránya	30%
50%	adathiány	25 év alattiak aránya	89%
75%	54%	ipari munkások aránya	74%
19%	15%	szakképzetlenek aránya	45%

Erdélyben a román asszimilációs törekvésekkel szembeni védekezés egyik formájává vált a zsidó kisebbségi életforma vállalása. A cionista elkötelezettség itt széles körben elterjedt. Mint az alábbiakból is kitűnik, a tekintélyes „befutott” férfiak közül sokan csatlakoztak a mozgalomhoz. A nyilvántartott szabaddóművesek korfája és ezzel összefüggésben családi állapota (85%-uk nő) merőben eltér a többi cionistáétól. 85%-uk 40 év felett volt. Foglalkozási megoszlásuk: igazgató (1), kereskedő (5), magántisztviselő (2), földbirtokos (1), magánzó (1), ügyvéd (4), orvos (1), hitoktató (1), főrabbi (1), hírlapíró (1), építészmérnök (2). Kartonjaikon ez áll: „... a kolozsvári Solem szabaddóműves páholy, később Concordia-klub tagja volt. Cionista.”

Egy másik, szintén különálló csoportot alkottak azok a fiatalok, akiket cionista táborozások alkalmával vettek nyilvántartásba és kartonjukon ezen kívül semmiféle más utalást nem találtunk. 1933-ban Bernecén (ma: Bernecebaráti, Pest megye) és 1936-ban Márianosztrán fiatal cionisták engedély nélküli táborozáson vettek részt. Ezeket a táborokat a rendőrség feloszlatta. Kartonjaikra ez került: „A Magyar Cionista Szövetség ifjúsági kultúrszakosztályával augusztusban Bernece községben táborozott. Onnan előállítva. Kommunista gyanus. Kommunista érzelmű. A Magyar Cionista Szövetség tagja. 30 társával Márianosztra község határában táborozott engedély nélkül.”

A táborozások miatt előállítottak száma 73, közülük 20 nő. Ők a legfiatalabbak, 87%-uk az adatlapok felvételekor 18 éves, vagy annál fiatalabb volt. Ennek megfelelően 97%-uk nőtlen illetve hajadon. Ennek a csoportnak több mint a fele még tanuló, illetve tanonc (52%), 12%-uk ipari munkás, 10%-uk értelmiségi.

A cionista baloldalon szinte csak fiatalokat találtunk (89%), és sok volt közöttük a nő (30%). A hagyományos baloldalhoz hasonlóan a cionista baloldal is a fizikai munkások mozgalma volt. Szak-képzetlenségük feltűnően nagy arányát fiatalabb koruk és a társadalmi politikai nyomás fokozódása miatti bizonytalan helyzetük magyarázhatja. De talán az a remény is, hogy az építendő új ország (Izrael) igényeinek megfelelően alakítják majd ki végleges foglalkozásukat, szerzik meg a szükséges ismereteket, az „igazi”, a végleges szaktudást.

(a 26. lábjegyzet folytatása:)

C.) ezek a diákok és diáklányok a kommunista ideológiájukhoz való eljutásuk során a bolsevista velleitítés magukévé tételéig a Somer Hacair mozgalomban is már ebben az irányban quasi előkészítést kaptak. Azóta szemünk rajta van e mozgalmon. A hachsarákat állandóan megfigyelés alatt tartjuk s e keretek közt a bolseviki agitációt a minimumra szorítottuk”. Sombor-Schweinitzer rendőrkapitány id. jelentése, 39.

²⁷ 1935-ben 201 069 izraelita lakosa volt Budapestnek: 96 518 férfi, 94 155 nő, közülük 40,6% a VII., 20% a VIII., 25,5% a VI. kerületben lakott. Budapesti Statisztikai Évkönyv. Szerk. Molnár Olga, Bp., 1941.